

KURECSKÓ MIHÁLY

Összefoglaló az Országos Levéltár Magánlevéltárak, Gyűjtemények és Gazdasági Szervek főosztálya iratgyarapodásáról a 2012–2014-es években

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának (a továbbiakban: MNL OL) az 1995. évi LXVI. évi levéltári törvény 17. § (2) bekezdésének 1) pontja és a 34. § (1) bekezdése alapján egyik alapvető feladata, hogy maradandó történeti értékkel bíró magániratokkal gyarapítsa gyűjteményét. Az ismertetett időszakban több értékes irattal gyarapodott vásárlás, ajándékozás vagy letét útján az MNL OL, ezek közül a legnagyobb publicitást az az irategyüttes kapta, amely Deák Ferenc unokahúgához, egyben keresztlányához írt nyolc levelét, egy versét és egy hajtincset tartalmazta (jelzet: R 22–7/b tétel). A leveleket René Rousaut, Franciaország magyarországi nagykövete ajándékozta a levéltárnak.¹ A levelek az 1850-es években íródtak és Deák kevéssé ismert magánéletébe engednek bepillantást, bár nagy részük megjelent 1888-ban a Pesti Naplóban. Az irattal azért is tekinthető kiemelkedőnek, mert a reformkor és szabadságharc emblematikus személyiségével, Kossuth Lajossal ellentétben Deáktól kevés kézirat maradt korunkra.²

Különlegesen szerencsés vásárlásnak tekinthető az 1996-ban elhunyt Szathmáry Lajos gasztronómiai szaktekinély, amerikai emigráns gyűjteménye, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen pályázva a Szerencsjáték ZRt. támogatásával sikerült megvásárolni. A gyűjtemény meglehetősen heterogén. Különösen értékesek a Szálasi naplórészletek, úgynevezett „nagy tanulmányához” készített feljegyzései és vázlatrajzai, Kossuth Lajos három és fia, Ferenc két levele, Hory római nagykövet levele, valamint Klebelsberg Kunó feljegyzése az Apponyi Alberttel folytatott tárgyalásról. Neves előadóművészek közül Lehár Ferencnek, Reményi Edének, Bartók Bélának, Márkus Emiliának, Beregi Oszkárnak található itt levele, aláírása, fényképe. Kiemelendő a Kende Gézához (1879–1933) köthető irattal, aki amerikai magyarság kutató, az Amerikai Magyar Népszava helyettes szerkesztője, a „Magyarok Amerikában” című könyv szerzője volt. Kiterjedt külföldi és magyarországi kapcsolatokkal rendelkezett,

¹ Az ajándékozás részletei az MNL OL honlapján megtalálhatók: http://mnl.gov.hu/iratgyarapodas/az_elveszettnek_hitt_deaklevelek_megkerulese.html

² A levelek részletesen bemutatta Marton-Szabó Dorottya: Az elveszettnek hitt Deák-levelek megkerülése: http://mnl.gov.hu/iratgyarapodas/az_elveszettnek_hitt_deaklevelek_megkerulese.html

jó viszonyt ápolt több neves politikussal, művésszel, közéleti szereplővel, velük levelezésben állt. Amerikai látogatásai során ezeket a személyeket pártfogolta, részükre programokat szervezett, újságjában velük riportot készített, vagy lehetőséget adott, hogy az újságon keresztül a kinti magyarokhoz szóljanak. Kendében az amerikai magyarság kutatásának egyik úttörőjét tisztelhetjük. Az irattal (jelzet: R 399) hét, egymástól jól elkülönülő sorozatot alakítottunk ki. A megvásárolt anyag mintegy harmadát irodalmi vonatkozású, írőkkel (Jókai Mór, Márai Sándor), költőkkel (József Attila, Szabó Lőrinc) kapcsolatos iratok képezték. Az Országos Levéltár ezeket a tételeket a gyűjtőkörileg illetékes Petőfi Irodalmi Múzeumnak adta át, ahol az 1194-es központi, illetve 2014/8 kéziratgyűjtemény naplószámon vették állományba.

Az elmúlt három évben több mint 40 középkori oklevéllel is sikerült gyarapítanunk a Diplomatai Levéltárat (jelzet: DL 108403–108445). Ezek a Romy és Radvánszky családok levéltáraihoz származnak, továbbá egy iratgyűjtő újkori irategyüttesével (jelzet: R 397) kerültek a Magyarország első ötszáz évének történetét felölelő legnagyobb forrásgyűjteménybe.

A címereslevél-gyűjtemény 20 darabbal gyarapodott vásárlás, illetve letét útján (R 64–1. tétel–No. 1060–1063., No. 1067–1068., No. 1070–1071., No. 1073–1084.). A többek között I. Rudolf, II. Ferdinánd és Mária Terézia által kiadott címereslevelek nemcsak család- és köztörténeti, hanem művészettörténeti szempontból is a korszak fontos forrásai. Ezek képei már interneten is elérhetők a 2012-től épülő címereslevél-adatbázisunkban. Ezek közül külön ki kell emelnünk Mária Terézia 1744. szeptember 12-én kelt nemesség- és címeradományozó oklevelét Stróbel János és családja részére, ez ugyanis a világhírű szobrász, Kisfaludi Strobl Zsigmond családjának nemesi oklevele (jelzet: R 64–1. tétel–No. 1077.).³

Szintén fontos család- és művészettörténeti dokumentumok körébe tartoznak a ritkán felbukkanó kamarási ősfák, amelyek közül Rakovszky Iván kamarás ősfáját sikerült megvásárolnunk (jelzet: P 584–3/c–No. 2.).

Természetesen több folyóméternyi vegyes családi és személyi irat is került levéltárunk őrzetébe, kiegészítve korábbi

³ <http://adatbazisonline.hu/adatbazis/cimereslevel-adatbazis>

irategyütteseket. A nagyobb családok közül az Eszterházy család tatai-gesztesi uradalmának 18–19. századi iratai (jelzet: P 187–I. C. 1.–No. 134–189.), továbbá a tatavárosi erdőgazdálkodási ütemterv olyan érdekes forrástípusok (jelzet: P 211–XIII. a–108/a. kötet), amelyek ritkán kerülnek levéltáraink látókörébe. A kevésbé, inkább csak a szűkebb szakma által ismert családok (Flittner, Pettkó, pallini Inkey, illencfalvi Sárkány) dokumentumai a család- és köztörténeten kívül is jelentős forrásértékkel bírnak. Különösen kiemelném a pallini Inkey család (jelzet: 2315) iratanyagát, amelynek a 19. század végéről és a 20. század első feléből származó fényképalbumai, az életmódtörténet jelentős forrásértékkel bíró vizuális forrásai. A 2047 fényképet tartalmazó anyag a szűkebben vett családtörténeten kívül egy jómódú nemesi család életébe enged bepillantást, jól szemléltetve a „felső tízezer” nemesi-nagypolgári életmódját. Terjedelmi okoknál fogva most csak néhány érdekesebb irategyüttesre hívom fel a figyelmet. Ilyen Deák Ferenc 9 levele keresztlányához, Dóry Franciskához (jelzet: R 22–7/c. tétel–No. 1–10), ez egyúttal kiegészíti a fent említett, a francia nagykövet által 2013-ban levéltárunknak ajándékozott dokumentumokat. Praznovszky Iván, az I. világháborút lezáró párizsi béke delegáció titkárnak hagyatékában (jelzet: P 2331), diplomáciai pályafutásával kapcsolatos iratok, feljegyzések visszaemlékezések találhatók. Az utolsó forráscsoport a Simonyi-Semadam család iratanyaga, mely elsősorban a trianoni béke aláírásának időpontjában miniszterelnöki tisztséget betöltő Simonyi-Semadam Sándor és szűkebb családja (felesége, gyermekei) magániratait tartalmazza (jelzet: P 2257–723.).

A szűkebben vett „magántörténetek” forrásai a naplók, emlékkönyvek, melyekkel szintén gyarapodott gyűjteményünk. A legkorábbi ilyen típusú új szerzeményü Pénztek László nagyenyedi diák emlékkönyve (*album amicorum*) 1800–1801-ből (jelzet: R 385–No. 77). Egy önkéntes katona 1874-ből (jelzet: R 385–No. 79.), valamint deési Daday Jenő segédorvosnak az I. világháborúból származó naplója (jelzet: R 385–No. 75.), továbbá egy ismeretlen szerzőnek Buda 1944–1945-ös ostromáról 1946-ban írt visszaemlékezései (jelzet: R 385–No. 78.) a nagypolitikai „alulnézetből” láttató kordokumentumok.

Ezekon kívül is került levéltárunk őrizetébe az I. világháborúval kapcsolatos iratanyag, az egyik ilyen Scholtz Lajos naplója (jelzet: R 385–No. 81.), a másik pedig Föglein Antal Vince három kötetes naplója (jelzet: R–385–No. 82.).

Forrásértékét tekintve külön említést érdemel két kötet, melyek társadalom- és ipartörténeti szempontból kiemelkedők. Az egyik a sarkadi nemesek hadnagyai székének 1810–1845 közötti jegyzőkönyve, mely a nemesek peres ügyein kívül tartalmazza Bihar megye bandériális seregének 1825-ben készült névsorát (jelzet: R 314–138. tétel–No. 3). A másik kötet a siklósi csizmadiacéh 1791–1867 között vezetett céhkönyve, melyen keresztül betekintés nyerhető a magyarországi céhes ipar utolsó szakaszának történetébe (jelzet: R 276–No. 452.). Céhes irataink ezen kívül is gyarapodtak kőműves, kalapos, kovács, kereskedő és szabó céhek mester- és tanoncleveleivel (jelzet: R 276–No. 453–457.). Az ipartörténettel kapcsolatos másik nagy gyűjteményünk, az értékpapír-gyűjtemény 4 részvénnyel gyarapodott (jelzet: R 398–II– sorozat–No. 1542–1545.).

Kereskedelem- és hajózástörténeti szempontból egy igen érdekes forrás került levéltárunkba, mely egy ráckevei hajós kb. fél évet felölelő kiadásait és bevételeit összegzi. A 18. század végén, 19. század elején keletkezett dokumentumból kiderül, hogy az elszámolási időszak végén hajóját el kellett adnia és még így is adós maradt a legénység bérével.

A családtörténetet feldolgozó kutatók gyűjteményéből ki kell emelnünk Pálmay József és kellemesi Melczer Béla genealógusok hagyatékait, amelyek ugyancsak a tárgyalt időszakban kerültek levéltárunkba. Melczer Béla gyűjteménye (P 2319) nyolc nagy család, köztük a kishédei Rhédey család (13 tábla) teljes leszármazási tábláját (összesen 20 táblát) foglalja magában, valamint 64 egyéb családra vonatkozó rendezett genealógiai feljegyzéseket tartalmaz.

2014 folyamán két középkori pecsétnyomót is sikerült megvásárolnunk. Ez azért is különösen figyelemre méltó és öröndetes, mert ez a forrástípus – kiváltképp a 13–14. századból – nagyon ritkán kerül közgyűjtemények látókörébe (jelzet: V 13–1. tétel– No. 42–43.).

Természetesen egyesületek és egyéb szervezetek iratanyagaival is gyarapodtak gyűjteményeink. Talán megbocsájtható, ha szűkebb szakmánk és egyben e lap alapítója, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság iratanyagával kezdjük a felsorolást, melynek 1998–2008 évkörű, 0,56 iratfolyóméter terjedelmű dokumentumai kerültek őrizetünkbe (jelzet: P 1483–II. sorozat). Érdekes, és valószínűleg a műfaj kedvelői előtt is kevésbé ismert tény, hogy a magyar nóta hagyományának ápolására 1931-ben Fráter Lóránd nótaszerző nevét viselő társaság alakult. A társaság 1931–1963 évkörű, 0,06 iratfolyóméter terjedelmű anyagát sikerült 2014 folyamán megvásárolnunk (jelzet: P 2249–101.). A Magyar Mérnöki Kamara (P 2325) 1989–1996 között keletkezett, 2,16 iratfolyóméter terjedelmű iratait ajándékozta levéltárunknak. Megemlítendő még például a Magyar Fotóművészek Szövetsége, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesülete, a Magyar Család- és Nővédelmi Tudományos Társaság iratajándéka.

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharcgal kapcsolatban két jelentős forráscsoporttal bővült gyűjteményünk. A Hadügyminisztérium hadianyag utánpótlásával és a tisztek fizetésével kapcsolatos levelezéseivel (jelzet: R 51–III. sorozat), valamint a komáromi várban szolgáló 64. zászlóalj parancskönyvével (jelzet: R 51–II. sorozat–No– 8.).

Kéziratos térképpel is gyarapodott gyűjteményünk, a Duna Oroszvár és Rajka közötti szakaszának 1787-ben keletkezett térképe került őrizetünkbe (jelzet: S 73–No. 216.).

Külön kiemelést érdemel a szentendrei járás egyes településeiről készített birtokrészleti jegyzőkönyveket, felvételi előrajzokat, birtokosok névjegyzékét, határleírásokat tartalmazó irategyüttese.

A fent ismertetett iratok nagy része a Nemzeti Kulturális Alap által biztosított pályázati forrásból történt vásárlással, kisebb, de nem elhanyagolható része pedig magán-személyek és szervezetek nagylelkű ajándékaiként kerültek intézményünkbe. Köszönettel tartozunk mindazoknak, akik anyagi érdekeiket félretéve önzetlen adományikkal biztosítják, hogy a magyar kultúra fontos emlékei közgyűjteménybe kerüljenek, lehetővé téve ezzel azok fennmaradását és közkinccsé tételét is.